

Kort men insiktsfullt om amerikaniseringen av Danmark

Nils Arne Sørensen, *Amerikanisering*, 100 s., Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2022.

FRÅN MEDBORGARPLADSEN I CENTRUM av Köpenhamn kan du knappast undvika att notera amerikaniseringen av Danmark. Vänder du blicken mot Strøget ser du snabbmatskedjan Kentucky Fried Chicken, snabbköpet 7-Eleven och kaffekedjan Starbucks. Vänder du dig om mot Vesterbrogade å andra sidan är det hamburgerrestaurangerna McDonald's och Burger King som gäller. Sannolikheten är ändå stor att du inte reflekterar över amerikaniseringen trots att den är så närvarande i gatubilden. I en globaliserad värld skiljer sig inte utbudet i centrala Köpenhamn nämnvärt från Helsingfors, Paris eller London. Det framstår närmast som naturligt att ta en morgonkaffe på Starbucks eller lunch på McDonald's i mer eller mindre vilken storstad i världen som helst. Amerikaniseringen framstår som naturligt. Det naturliga framstår ofta som historielöst. I verkligheten uppfattades dock amerikaniseringen länge som onaturlig eller rent av som ett hot mot den danska kulturen, det danska språket och mot den danska identiteten.

Med ett nytt bidrag till Aarhus Universtetsforlags serie ”100 danmarks-historier” ger Nils Arne Sørensen en kort men insiktsfull översikt av amerikaniseringen i Danmark. Tanken bakom serien är att i hundra korta böcker på hundra sidor ge en omfattande översikt av dansk historia. Konceptet fungerar bra även om det inte är helt utan brister. Främst frustrerar avsaknaden av källhänvisningar och en utförlig litteraturförteckning. Under rubriken ”videre læsning” finns endast fem verk listade. Däremot kan den som känner sig sporrad besöka projektets hemsida och där med några klick lokalisera totalt 44 sidor med källhänvisningar och litteratur i pdf-format. Valet att lämna detta innehåll utanför själva boken visar tydligt att den tilltänkta läsekretsen är bred och att bidragen i serien medvetet hålls jämnlånga, eller snarare jämnkorta. Även om det är frustrerande för en forskare är det lätt att förstå och acceptera beslutet.

Pärmen är märkt med året 1951, men själva innehållet sträcker sig över hela 1900-talet. Egentligen framstår året i fråga som närmast god-

tyckligt valt. Det rör sig inte om ett ödesår eller en särskild vändpunkt i amerikaniseringen av Danmark. Däremot är 1951 det årtal i vilket författaren tar avstamp. Det är med motståndet mot amerikaniseringen, något som steg fram i den samhälleliga debatten i Danmark långt innan Burger King eller McDonald's öppnade dörrarna i Köpenhamn i slutet av 1970-talet respektive början av 1980-talet, som Sørensen inleder boken. Den danska pressen varnade år 1951 för en ”invasion” av amerikanska ord och begrepp som skadade det danska språket och kulturen. Även om de värsta hotbilderna inte förverkligades – danskarna har över 70 år senare fortfarande inte övergett sitt modersmål för engelskan – konstaterar Sørensen att ”Danmark og danskerne er blevet *amerikaniseret*” och ger en definition av det centrala begreppet: ”stærkt påvirket og inspireret af amerikanske ting og tanker” (s. 4).

Även om det amerikanska inflytandet kom att öka kraftigt under slutet av 1940-talet och 1950-talet då Förenta staterna efter andra världskriget stod som en global supermakt och förebild började amerikaniseringen långt tidigare. Sedan slutet av 1800-talet hade ambitiösa danskar rest över Atlanten i hopp om att få lära sig av framstående amerikaner och sedan ta med sig erfarenheten tillbaka hem. Till exempel arbetade Thomas Barfoed Thrige från Odense för Thomas Edison i Förenta staterna innan han återvände hem och grundade sin egen verkstad som utvecklades till en av de största arbetsgivarna i Danmark. Dessa intryck från Förenta staterna drev utvecklingen av moderna industrier i Danmark. Men danskarna, inklusive Thrige, besökte även andra industriländer, såsom Tyskland, Frankrike och Storbritannien, för inspiration och perspektiv. Det handlade alltså inte i första hand om Förenta staterna utan om ett industriellt kunnande som råkade finnas, bland annat, i Nordamerika.

Däremot var det populärkulturella inflytandet som korsade Atlanten mera utpräglat amerikanskt och bidrog till att etablera amerikanska värderingar, normer och traditioner i Europa. På 1930-talet svepte Hollywood-filmer, jazzmusik och västernlitteratur över Danmark med en amerikansk syn på romantik, rasrelationer och könsroller. Denna frammarsch möjliggjordes å ena sidan av första världskrigets förstörelse i Europa och å andra sidan av teknologiska framsteg som gjorde det lättare att massexportera populärkultur. Samtidigt var det ett medvetet försök av amerikanska bolag att expandera sin marknad. Resultatet kunde ses till exempel i biograferna runt om i Danmark – redan 1922 utgjorde amerikanska filmer hela 85 procent av utbudet. Den inhemska produktionen led till följd av att amerikanska stjärnor i stil med Buster Keaton och Rudolph Valentino fånglade den danska publiken. Endast två danska filmer producerades år 1930. Detta trots att biobesök var den klart populäraste formen av underhållning med över 22 miljoner sålda biobiljetter i Danmark årligen.

Efter andra världskriget stod Förenta staterna som främsta förebild för framgång i Danmark, medan Tyskland som tidigare haft så stort inflytande över den danska kulturen låg i spillror. Genom bland annat Marshallplanen och Fulbrightprogrammet arbetade amerikanerna för att vinna diplomatiskt och ekonomiskt inflytande i ett Europa som låg i skuggan av kalla kriget. Med kring 305 miljoner dollar i Marshallhjälp importerade Danmark från Förenta staterna de varor som krävdes för att bygga upp landet efter krigets förstörelse.

Den främsta importen kan dock ändå sägas vara det amerikanska konsumtionssamhället. Dansk reklam hänvisade regelbundet till Förenta staterna. Sørensen uppskattar att runt en tredjedel av alla reklamer i danska tidningar mellan 1953 och 1965 antingen var för amerikanska produkter eller innehöll hänvisningar till landet. Den inhemska körsbärslikören Kijafa marknadsfördes till exempel med påståendet: ”i USA er det højeste mode at drikke KIJAFJA” (s. 42). I reklamer blev rakapparater *shavers*, plånböcker blev *dollarmapper* och chokladstänger döptes till *Yankie Bar*. Det var i synnerhet barn, tonåringar och unga vuxna som utgjorde marknaden, och till dem sålde man amerikanska superhjältar, amerikansk rock'n'roll och amerikanska jeans.

Även motståndet mot den amerikanska kommersialismen har stundvis haft amerikanska förtecken, inte minst i form av hippiekulturen, studentaktivismen och motståndet mot kriget i Vietnam som växte fram under slutet av 1960-talet. Å andra sidan sneglade även studenterna som intog universitetsbyggnader runt om i Förenta staterna mot Europa för inspiration och modell. Trots avstampen i debatten 1951 är fokus i boken ändå främst på växande amerikanisering, inte kritik mot detta fenomen, och under senare hälften av 1900-talet tar amerikaniseringen uttryck i synnerhet i konsumtionssamhället. Vid sidan om populärkulturella produkter och snabbmatsrestauranger blir högtider och traditioner amerikaniserade i form av konsumtionen när Valentine's Day, Halloween, och Black Friday landstiger i Danmark. Under 2000-talet har denna utveckling alltmera skett online via plattformar som Facebook, Amazon och Netflix.

Det är inte alltid lätt att skilja mellan amerikanisering och globalisering. Denna problematik genomsyrar boken alltifrån att Thomas Barfoed Thrige lämnade Odense för Philadelphia (men även Paris och London) 1888 till danskarnas användning av strömningstjänster som Netflix (som erbjuder såväl amerikansk som internationell och rent av inhemska dansk film- och tv-underhållning) i dag. Sørensen vidkänner visserligen problematiken i slutet av boken men frågorna kvarstår.

Överlag ligger bokens, förvisso smärre, brister uttryckligen i konceptualiseringen och problematiseringen av amerikanisering. Trots det starka fokuset på konsumtionssamhället saknas i hög grad en diskussion om var-

för och hur amerikanska bolag och den amerikanska statsmakten medvetet arbetade för att vinna mark i Europa. ”Amerikanske ting og tanker har været eftertragtede”, konstaterar Sørensen, ”fordi danskerne her så noget, der kunne berige deres liv” (s. 94). De omfattande investeringarna i *soft power* som ofta låg bakom de amerikanska försöken att etablera till exempel rock’n’roll eller Coca-Cola på nya marknader antyder ändå att det inte endast handlade om danskarnas egna initiativ att berika sina liv.

Boken handlar uttryckligen om amerikanisering i Danmark, men samma utveckling är även bekant från andra länder. Danmarks nordiska grannar, även Finland, har under 1900-talet i många avseenden följt samma amerikaniseringsutveckling vad gäller konsumtion och populärkultur. Det finns naturligtvis även variationer i utvecklingen mellan länderna. Till exempel verkar engelskan ha haft ett klart starkare inflytande på danskan än på finskan. Men de områden där skillnaderna rimligen varit störst, i synnerhet de militära och diplomatiska förhållandena, noteras knappt. Det är inte orimligt att anta att en betydande faktor i förhållandet mellan Danmark och Förenta staterna kännetecknats av militäralliansen Nato som länderna tillsammans tillhört sedan den grundades år 1949. Denna aspekt av förhållandet länderna emellan är ändå inte närvarande i boken.

Dessa små brister till trots kommer Nils Arne Sørensen i boken *Amerikanisering* med ett välkommet bidrag till serien om hundra danmarkshistorier. Trots att det handlar om ett översiktsverk för en bred publik finns det även ett arkivarbete bakom boken som inte bör förbises – även om man lätt missar det ifall man inte kollar upp hänvisningarna online. Sørensen listar en handfull arkiv i Danmark och Förenta staterna som han förlitat sig på, och i synnerhet bör arbetet med danska tidningar och reklam lyftas fram för beröm. Litteraturförteckningen som läsaren kan bekanta sig med online är likaså anmärkningsvärd. Boken är ett föredömligt exempel på historia för den breda allmänheten där vetenskaplig forskning presenteras på ett klart och tillgängligt sätt. Helhetsintrycket är utan tvekan imponerande.

Oscar Winberg